

นิพนธ์ต้นฉบับ

ปัจจัยที่มีอิทธิพลและรูปแบบการใช้ประโยชน์ป่าไม้ในชุมชน
รอบพื้นที่สงวนชีวมณฑลป่าสัก-ห้วยทาก จังหวัดลำปาง

สุธีระ เหมฮัก¹, มาลัยพร ตาแสน^{2*}, ภาณุมาศ ลาตปาละ², คณิศร โชติวุฒาภรณ์² และวงศธร พุ่มพวง³

รับต้นฉบับ: 17 กุมภาพันธ์ 2568

ฉบับแก้ไข: 29 มีนาคม 2568

รับลงพิมพ์: 15 เมษายน 2568

บทคัดย่อ

ความเป็นมาและวัตถุประสงค์: การสร้างระเบียบการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ป่านั้น ควรทราบข้อมูลพื้นฐานการใช้ประโยชน์ของชุมชนโดยรอบและการรับรู้ถึงกฎหมายพื้นฐานก่อน จึงสามารถสร้างระเบียบปฏิบัติให้สอดคล้องและใช้ประโยชน์นโยบายนั้นได้ครอบคลุมที่สุด การศึกษารั้วนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบริบทของชุมชนต่อการรับรู้และเข้าใจในกฎหมายพระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ และปัจจัยที่ส่งผลต่อการใช้ประโยชน์จากป่าในพื้นที่สงวนชีวมณฑลป่าสัก-ห้วยทาก จังหวัดลำปาง เพื่อหาแนวทางการอนุรักษ์พื้นที่บนพื้นฐานการใช้ประโยชน์ป่าไม้อย่างยั่งยืนต่อไป

วิธีการ: ทำการออกแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างทั้งหมด 321 คน ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 95 ตามวิธีการของ Yamane เพื่อสัมภาษณ์บริบทชุมชนต่อการใช้ประโยชน์ผลผลิตรองจากป่า และไม้ไผ่ ทำการวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อการใช้ประโยชน์ ด้วยสถิติเชิงพรรณนาและเชิงอนุมานคือ การวิเคราะห์สมการถดถอยพหุคูณด้วยวิธีการเลือกเข้าทั้งหมด และแนวทางการจัดการพื้นที่ป่าจากการสนทนากลุ่มของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

ผลการศึกษา: พบว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง คิดเป็นร้อยละ 58.26 และเพศชาย ร้อยละ 41.74 ส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง 46–55 ปี จากการสัมภาษณ์พบว่า กลุ่มตัวอย่างมีความรู้ในการใช้ประโยชน์จากป่าไม้ในระดับมาก (ร้อยละ 100) โดยเฉพาะการเก็บหาของป่า เช่น หน่อไม้ ผักหวาน เห็ด และสมุนไพร เป็นต้น และคิดว่าไม่ได้เป็นกิจกรรมที่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสภาพพื้นที่ป่า หรือปริมาณของป่า เพราะสามารถเกิดขึ้นใหม่ได้ตามธรรมชาติ แต่การเก็บหาของป่าในปริมาณมากเกินไป อาจส่งผลกระทบต่อปรากฏของสัตว์ป่า เช่น สัตว์ป่าบางชนิดพบเห็นได้ยากขึ้น หรือบางชนิดกลับพบได้ง่ายขึ้น เนื่องจากต้องออกมาหาแหล่งอาหารข้างนอก และการตัดไม้ไผ่จากพื้นที่ป่าโดยไม่คำนึงถึงวิธีการและปริมาณที่เหมาะสม อาจทำให้พื้นที่ป่าเกิดความเสื่อมโทรม หากไม่มีมาตรการดูแล เพราะชนิดพืชหรือสัตว์ป่าบางชนิดไม่สามารถเกิดขึ้นใหม่ได้ตามธรรมชาติ โดยชุมชนในพื้นที่ของตำบลบ้านหวด อำเภองาว จังหวัดลำปาง มีการเก็บหาของป่าอย่างต่อเนื่องทุกฤดูกาล และส่วนใหญ่ร้อยละ 70 มีการใช้ประโยชน์ไม้ไผ่เป็นหลัก รองลงมาคือ เห็ดป่า (ร้อยละ 15) พืชอาหารป่า เช่น ผักหวานป่า สมุนไพร และพืชผักชนิดอื่น ๆ (ร้อยละ 10) และอื่น ๆ เช่น เศษไม้ฟืน และแมลง (ร้อยละ 5) ไม้ไผ่ที่มีการใช้

ประโยชน์มากที่สุด ได้แก่ ไม้ซางนวล (*Dendrocalamus membranaceus* Munro) ไม้ข้าวหลาม (*Cephalostachyum pergracile* Munro) และ ไม้ไผ่ (*Gigantochloa albociliata* (Munro) Kurz) ส่วนใหญ่ตัดเพื่อจำหน่ายร้อยละ 56.53 รองลงมาใช้ทำรั้ว/บ้าน จักสาน และอื่น ๆ ช่วงเวลาที่มีการใช้ประโยชน์มากที่สุดคือ ช่วงเดือนตุลาคม-ธันวาคม ร้อยละ 66.98 ความถี่ในการใช้ พบว่า มีการใช้ 1–2 ครั้ง/ปี ร้อยละ 81.23 มากที่สุด ส่วนปริมาณการใช้ พบว่า มีการใช้ไม้ไผ่มากที่สุดคือ ลำไม้ไผ่ไม่เกิน 100 ลำ ที่ร้อยละ 86.92 โดยไม้ซางนวล มีการใช้ประโยชน์มากที่สุด ทั้งรูปแบบการเก็บหน่อไม้และลำไม้ไผ่ นอกจากนั้นยังพบว่า ชุมชนมีความเข้าใจกฎหมายพื้นฐานของพระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ 2507 หมวดที่ 2 ในมาตรา 15 มากที่สุด กล่าวคือการทำไม้หรือเก็บหาของป่าในเขตป่าสงวนแห่งชาติ ให้กระทำได้เมื่อได้รับอนุญาตจากพนักงานเจ้าหน้าที่หรือเมื่อพนักงานเจ้าหน้าที่ได้ประกาศอนุญาตไว้เป็นคราว ๆ ในเขตป่าสงวนแห่งชาติแห่งหนึ่งแห่งใดโดยเฉพาะ ในส่วนของปัจจัยที่มีผลต่อการเข้าใช้ประโยชน์ป่าไม้ พบปัจจัยที่มีผลมากที่สุด 3 ปัจจัยในเชิงบวกคือ ปัจจัยด้านระดับการศึกษา ($p < 0.01$) ปัจจัยด้านสถานภาพครอบครัว ($p < 0.05$) และปัจจัยด้านจำนวนสมาชิกในครัวเรือน ($p < 0.05$) โดยครอบครัวแบบขยาย มักมีการหาของป่าเข้าใช้ประโยชน์จากป่าอย่างเข้มข้น และอยู่ในรูปแบบหลายช่วงฤดูกาล หรือบางครั้งครอบครัวมีการเก็บหาตลอดทั้งปี ในส่วนการประชุมกลุ่มเพื่อหาแนวทางการสร้างกฎ ระเบียบ และกติกาที่ชุมชนยอมรับ พบว่าความต้องการของชุมชนจากภาครัฐคือ การกำหนดพื้นที่ให้ใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้ให้ชัดเจน การกำหนดบทลงโทษสำหรับผู้ฝ่าฝืนและการกระทำผิด โดยทำความเข้าใจและบูรณาการร่วมกันระหว่างหน่วยงานราชการ เช่น กรมป่าไม้ และกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช และชุมชน

สรุป: การเข้าใจถึงวัฒนธรรม ข้อมูลเชิงคุณภาพ และข้อมูลเชิงปริมาณด้านการใช้ประโยชน์จากป่าของชุมชนโดยรอบ โดยเฉพาะพื้นที่ที่มีความสำคัญระดับเป็นพื้นที่สงวนชีวมณฑลนั้น เป็นสิ่งสำคัญในการนำไปใช้ในการวางแผนการอนุรักษ์ ป่าไม้ และวางข้อกำหนดกฎเกณฑ์ที่เหมาะสมต่อการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้ ให้เกิดความยั่งยืนต่อไป

คำสำคัญ: การใช้ประโยชน์ป่า, ผลผลิตจากป่าไม้รอง, การจัดการป่า, พระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. 2507

¹ คณะผลิตกรรมการเกษตร มหาวิทยาลัยแม่โจ้ เชียงใหม่ 50290

² กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช กรุงเทพฯ 10900

³ ภาควิชาชีววิทยาป่าไม้ คณะวนศาสตร์ กรุงเทพฯ 10900

* ผู้รับผิดชอบบทความ: E-mail: Malaiporn.ta@gmail.com

<https://doi.org/10.34044/j.tferj.2025.9.1.6129>

ORIGINAL ARTICLE

**Factors Influencing and Patterns of Forest Utilization in Communities
around the Huay Tak Teak Biosphere Reserve, Lampang Province**Sutheera Hermhuk¹, Malaiporn Tasen^{2*}, Phnumard Ladpala², Kanisorn Chowtiwuttakorn², and Wongsatorn Phumphuang³

Received: 17 February 2025

Revised: 29 March 2025

Accepted: 15 April 2025

ABSTRACT

Background and Objectives: To establish the land regulation, it is necessary to know basic information of the surrounding community's land use and to be aware of basic forest laws. Therefore, it is possible to create regulations that are consistent and make the most of the policy. This study aimed to investigate the community's context, the awareness and understanding of forest law (National Reserved Forest Act B.E. 2507 (1964)), and factors affecting forest utilization in the Huay-Tak Teak Biosphere Reserve, Lampang Province, in order to obtain guidelines for the conservation of the area based on sustainable use of forests.

Methodology: A structured interview schedule was designed to conduct with a sample group of 321 people. Its reliability level was at 95% based on Yamane's method. This aimed to interview about community context, utilization non-timber forest product and bamboo. The factors effecting the utilization were analyzed by using descriptive and inferential statistics (multiple regression analysis by enter method). There was focus group discussion about guidelines for forest area management among stakeholders.

Main Results: Results of the study revealed that most of the informants were female and male of 58.26%, male 41.74% and their age range was 46–55 years (166 people). The surrounding communities had a high level of knowledge about forest utilization. Most people in the communities had knowledge about forest utilization at high level (100%). This included forest product gathering such as bamboo shoot, mushroom, *Melientha suavis* Pierre, and medicinal plants. It was found that forest utilization there did not cause impacts on forest condition and forest products. This was because forest products could grow naturally. However, too much forest product gathering caused sightings of some wildlife have become more difficult. Surprisingly, some kinds of wildlife would be found easily because they had to go out and find food sources outside the forest. In addition, cutting bamboo from forest areas regardless of appropriate method and amount would cause forest degradation. This was because some forest products or wildlife could not occur naturally. All community in Ban Huat sub-district,

Ngao district at Lampang province gathered forest products every season. About 70% mainly utilized bamboo and followed by wild mushroom (15%), edible plants (10%) and others such as firewood and insect (5%). According to survey, three kinds of bamboo in mixed deciduous forest area were utilized: *Dendrocalamus membranaceus* Munro, *Cephalostachyum pergracile* Munro and *Gigantochloa albociliata* (Munro) Kurz. For bamboo utilization trend, cutting bamboo for selling (56.53%) which followed by wickerwork and building a fence. Bamboo was used most during October December (66.98%) and it was used 1–2 times per year; not more than 100 bamboo culms (86.92%). *Dendrocalamus membranaceus* was utilized most (bamboo shoot and bamboo culms). Findings showed that the informants had a highest level of understanding about basic law of the National Reserved Forest Act B.E. 2507 (1964), Chapter 2, Section 15. That was, gathering forest products in national reserved forests must obtain permission from relevant authorities. In terms of factors affecting forest utilization, the three factors with the highest positive effect were education attainment ($p < 0.01$), marital status ($p < 0.05$), and household members ($p < 0.05$). Extended family usually intensively utilized forest products in many forms and seasons. Some families gathered forest products throughout the year for selling. In the focus group discussion for finding guidelines or establishing rules/regulations accepted by the community. The community needed the public sector to clearly define areas for the use of forest resources as well as penalties for violators and offenders, by creating understanding and integration between government agencies such as the Royal Forest Department and Department of National Parks, Wildlife and Plant Conservation, and the community.

Conclusion: Understanding the tradition and culture, qualitative data, and quantitative data on forest utilization of surrounding communities, especially biosphere reserves area, is important for use in planning conservation, restoration, and setting appropriate regulations for the utilization of forest resources.

Keywords: Forest utilization, non-timber forest products, forest management, National Reserved Forest Act B.E. 2507 (1964)

¹ Faculty of Agricultural Production Maejo University, Chiang Mai Province, 50290 Thailand

² Department of National Park, Wildlife and Plant Conservation, Bangkok, 10900 Thailand

³ Department of Forest Biology, Faculty of Forestry Kasetsart University, Bangkok, 10900 Thailand

* **Corresponding author:** E-mail: Malaiporn.ta@gmail.com

<https://doi.org/10.34044/j.tferj.2025.9.1.6129>

คำนำ (Introduction)

ในอดีตประเทศไทยมีพื้นที่ป่ามากกว่าร้อยละ 50 ของพื้นที่ทั้งหมดของประเทศแต่ก็ได้มีการบุกรุกพื้นที่ป่าเพิ่มมากขึ้นทุกปี อันเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจจากภาคเกษตรกรรมไปสู่ภาคอุตสาหกรรม และด้วยปัจจัยเงื่อนไขหลายประการทั้งด้านการเพิ่มขึ้นของประชากร ความต้องการใช้ผลผลิตป่าไม้ การขยายตัวทางเศรษฐกิจ ตลอดจนข้อจำกัดในเรื่องการบังคับใช้กฎหมาย และระเบียบข้อบังคับ จึงทำให้ช่วงที่ผ่านมามีการใช้ทรัพยากรและที่ดินป่าไม้อย่างไม่มีประสิทธิภาพ ทำให้พื้นที่ป่าไม้ลดลงในอัตราสูงอย่างต่อเนื่อง (Hermhuk *et al.*, 2020; Thammanu *et al.*, 2021) จนในปัจจุบันเหลือพื้นที่ป่าอยู่เพียงร้อยละ 32.6 (Khunrattanasiri *et al.*, 2024) ซึ่งส่งผลกระทบต่อทั้งในทางเศรษฐกิจ สังคม และความสมดุลของสภาพแวดล้อม ก่อให้เกิดปัญหาความขัดแย้งในการใช้ประโยชน์ทรัพยากร และที่ดินป่าไม้ที่รุนแรงและกว้างขวางยิ่งขึ้น จึงจำเป็นที่ควรอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ให้กลับมามีความสมบูรณ์อีกครั้ง โดยเฉพาะพื้นที่ป่าเสื่อมโทรม หรือพื้นที่ป่าที่มีการใช้ประโยชน์อย่างเข้มข้น (Suwankesa *et al.*, 2023; Thinkampheang *et al.*, 2024) ซึ่งการฟื้นฟูป่าเป็นการเพิ่มความหลากหลายชนิด ดังนั้นควรมุ่งเน้นการปลูกฟื้นฟูชนิดที่มีความสำคัญต่อระบบนิเวศดั้งเดิม เพื่อสนับสนุนกระบวนการพัฒนาตัวเองของระบบนิเวศป่าไม้ ทั้งทางโครงสร้าง และองค์ประกอบชนิด นอกจากนั้นชนิดไม้ที่ได้รับการฟื้นฟูเหล่านี้ยังสามารถตอบสนองการใช้ประโยชน์

ผลผลิตรองจากป่าที่ไม่ใช่เนื้อไม้ (Non-timber forest product) อีกด้วย เช่น ชนิดไม้ใช้สอย ชนิดไม้ที่เป็นพืชอาหารหรือพืชสมุนไพร เป็นต้น ซึ่งถือเป็นแนวทางหนึ่งในการส่งเสริมให้คนอยู่กับป่าอย่างยั่งยืน (Thammanu *et al.*, 2021; Suwankesa *et al.*, 2023) อย่างไรก็ตามการใช้ผลผลิตจากป่าที่ไม่ใช่เนื้อไม้ จำเป็นต้องมีการศึกษาทั้งในเชิงปริมาณและความเข้าใจของผู้ใช้ประโยชน์ในพื้นที่เพื่อใช้เป็นข้อมูลสำหรับการวางแผนการจัดการหรือการวางกฎกติกาต่าง ๆ เพื่อให้เกิดการใช้ประโยชน์จากผลผลิตจากป่าที่ไม่ใช่เนื้อไม้ได้อย่างยั่งยืนต่อไป

พื้นที่สงวนชีวมณฑล (Biosphere reserve) เป็นโครงการเพื่อเป็นตัวแทนการศึกษาความสมดุลระหว่างการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพและวัฒนธรรม กับการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ที่ได้รับการรับรองจาก องค์การยูเนสโก (UNESCO) โดยพื้นที่สงวนชีวมณฑลป่าสัก-ห้วยทาก จังหวัดลำปาง ถือเป็น 1 ในจำนวน 5 แห่งของประเทศไทย ซึ่งมีการประกาศจัดตั้งมาเป็นระยะเวลายาวนานตั้งแต่ พ.ศ. 2520 จนถึงปัจจุบัน พื้นที่แห่งนี้ส่วนใหญ่ถูกปกคลุมด้วยสังคมพืชป่าเบญจพรรณและป่าเต็งรังบางส่วน ซึ่งชนิดป่าทั้งสองมีการใช้ประโยชน์ผลผลิตจากป่าที่ไม่ใช่เนื้อไม้ในปริมาณที่สูงมาก โดยเฉพาะในทางภาคเหนือของประเทศไทย (Hermhuk *et al.*, 2018; Thammanu *et al.*, 2021) ซึ่งพื้นที่สงวนชีวมณฑลป่าสัก-ห้วยทาก ถือเป็นอีกหนึ่งพื้นที่ที่ถูกชุมชนโดยรอบใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้อย่างเข้มข้นเช่นกัน โดยเฉพาะ

ผลผลิตจากไม้ไฟ และพืชป่าชนิดอื่น ๆ ไม่ว่าจะเป็นพืชสมุนไพร และของป่าประเภทต่าง ๆ ซึ่งการใช้ประโยชน์อย่างเข้มข้นเหล่านี้ อาจส่งผลกระทบต่อสภาพป่าในระยะยาวได้ (Duangon *et al.*, 2024) แม้ว่าเขตสงวนชีวมณฑลแห่งนี้จะมีการกำหนดพื้นที่เพื่อการใช้ประโยชน์ไว้อย่างชัดเจน แต่ยังคงการศึกษาที่เกี่ยวกับผลกระทบจากกิจกรรมของมนุษย์ โดยเฉพาะ การใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติต่อโครงสร้างและองค์ประกอบของพรรณไม้ในเขตสงวนชีวมณฑลยังคงมีอยู่อย่างจำกัด (Office of National Resources and Environmental Policy and Planning, 2023) ดังนั้นงานวิจัยนี้ผู้วิจัยจึงทำการออกแบบสัมภาษณ์การศึกษาข้อมูลด้านประชากร การใช้ประโยชน์ และแนวทางการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ เพื่อตอบวัตถุประสงค์งานวิจัย คือ การศึกษาบริบทของชุมชนต่อรูปแบบการใช้ประโยชน์จากป่าของชุมชน ความเข้าใจในกฎหมายพื้นฐานคือพระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. 2507 และปัจจัยที่ส่งผลต่อการใช้ประโยชน์จากป่า เพื่อใช้เป็นแหล่งข้อมูลสำหรับการจัดการพื้นที่และแนวทางการอนุรักษ์พื้นที่สงวนชีวมณฑลป่าสัก-ห้วยทาก จังหวัดลำปาง ให้เกิดความยั่งยืนต่อไป

อุปกรณ์และวิธีการ (Materials and Methods)

1. การเก็บข้อมูล (Data collection)

การศึกษานี้จะดำเนินการเก็บข้อมูลแบบสัมภาษณ์และแบบสอบถามจากประชากรในชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ และใช้ประโยชน์

ทรัพยากรธรรมชาติ (การเก็บหาของป่า ฯลฯ) ในพื้นที่สงวนชีวมณฑลป่าสัก-ห้วยทาก ตำบลบ้านหวด อำเภองาว จังหวัดลำปาง ทั้งผู้ใช้ประโยชน์ในแง่ทางตรงและทางอ้อม โดยทำการคัดเลือกประชากรในพื้นที่ตำบลบ้านหวดทั้งหมด 6 หมู่บ้านที่มีสำมะโนประชากรทั้งหมด 1,635 ครัวเรือน ทำการสุ่มตัวอย่างจำนวนครัวเรือนที่เหมาะสม ที่ระดับความเชื่อมั่น 95% ตามสูตรการคำนวณของ Yamane (1973) ได้ประชากรทั้งหมดที่สำรวจ 321 ครัวเรือน และเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บและรวบรวมข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ใช้แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured interview) ในการเก็บรวบรวมข้อมูล มีลักษณะเป็นคำถามปลายปิด (Closed question) และคำถามปลายเปิด (Open-ended question) โดยแบ่งเนื้อหาของแบบสัมภาษณ์ประกอบไปด้วยปัจจัยพื้นฐานส่วนบุคคล ปัจจัยพื้นฐานทางเศรษฐกิจและสังคม ได้แก่ พื้นที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม รูปแบบการเกษตร รายได้ การใช้ประโยชน์ป่าไม้โดยรอบ การใช้ประโยชน์ไม้ไฟด้านต่าง ๆ ครอบคลุมทุกหมู่บ้านของตำบลบ้านหวดคือ บ้านร่องคำ บ้านหวด บ้านห้วยทาก บ้านปางหละ บ้านแม่พร้าว และบ้านใหม่ธานี และทำการนำเสนอแนวทางการใช้ประโยชน์เชิงลึกด้วยการรวมกลุ่มสนทนา (Focus group discussion) จากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่ทำการคัดเลือกมาสนทนา (ผู้ใช้ประโยชน์จากป่าแบบเข้มข้น) (Sri-Ngernyuan & Satienerakul, 2010) จำนวน 10 คน เพื่อร่วมกันสร้างระเบียบและหาแนวทางการจัดการทรัพยากรป่าไม้โดยรอบต่อไป

2. การวิเคราะห์ข้อมูล (Data analysis)

1. สำหรับข้อมูลความคิดเห็นของราษฎร เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ และใช้ประโยชน์ ทรัพยากรธรรมชาติ โดยรอบพื้นที่สงวนชีวมณฑล ป่าสัก-ห้วยทาก ได้แก่ ช่วงเวลาที่เก็บ แหล่งที่เก็บ ตลอดจนศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการใช้ประโยชน์ จากทรัพยากรป่าไม้ ในชุมชนเพื่อหาแนวทางในการสร้างระเบียบชุมชนในการเข้าใช้ประโยชน์จาก ทรัพยากรป่าไม้ในพื้นที่ๆ จะใช้วิธีการวิเคราะห์ สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive statistics) เช่น ค่า ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เป็นต้น

2. ความรู้เกี่ยวกับการใช้ประโยชน์จากป่า โดยให้คะแนนจากการตอบคำถามแบบถูกหรือผิด จำนวน 30 ข้อ และกำหนดค่าคะแนน โดยตอบผิด ให้ 0 คะแนน และตอบถูกให้ 1 คะแนน จากนั้น แบ่งช่วงคะแนนความรู้โดยใช้หลักเกณฑ์กำหนด ช่วงคะแนนตามการแบ่งอัตรภาคชั้น ดังนี้

คะแนนเฉลี่ย 20.0–30.00: มีความรู้ในระดับมาก

คะแนนเฉลี่ย 10.01–20.00: มีความรู้ในระดับปานกลาง

คะแนนเฉลี่ย 0.00–10.00: มีความรู้ในระดับน้อย

ความเข้าใจกฎหมายพื้นฐานของ พระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. 2507 โดย กำหนดการวัดแบบลิเคิร์ตสเกล (Likert scale) วัด ค่าคะแนนความเข้าใจกฎหมายในระเบียบเบื้องต้น ของหมวดที่ 2 ในพระราชบัญญัติซึ่งเป็นหมวดที่ว่า ด้วยการควบคุมและรักษาป่าสงวนแห่งชาติ 5 มาตรา ได้แก่ มาตรา 14 ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ การห้ามมิให้บุคคลใดยึดถือครอบครองทำ

ประโยชน์หรืออยู่อาศัยในที่ดิน มาตรา 15 การทำไม้ หรือเก็บของป่าในเขตป่าสงวนแห่งชาติ มาตรา 16 การที่อธิบดีโดยคณะกรรมการพิจารณาการใช้ ประโยชน์ในเขตป่าสงวนแห่งชาติมีอำนาจให้ บุคคลใดเข้าทำประโยชน์หรืออยู่อาศัยในเขตป่า สงวนแห่งชาติได้ มาตรา 17 เพื่อประโยชน์ใน การศึกษาหรือวิจัยทางวิชาการ และมาตรา 18 อธิบดี มีอำนาจออกระเบียบการใช้ประโยชน์ป่าสงวน แห่งชาติ โดยแบ่งการวัดระดับความรู้ความเข้าใจ ออกเป็น 3 ระดับ คือ เข้าใจทุกมาตรา (5 มาตรา = 3 คะแนน) เข้าใจบางมาตรา (1–4 มาตรา = 2 คะแนน) และไม่เข้าใจทุกมาตรา (0 มาตรา = 1 คะแนน) โดย คะแนนรวมแต่ละข้อนั้นนำมาหาค่าเฉลี่ยเพื่ออธิบาย ระดับความรู้ของการใช้ประโยชน์จากป่า โดยแบ่ง ระดับดังนี้

คะแนนเฉลี่ย 2.35–3.00: เข้าใจทุกมาตรา

คะแนนเฉลี่ย 1.68–2.34: เข้าใจบางมาตรา

คะแนนเฉลี่ย 1.00–1.67: ไม่เข้าใจทุกมาตรา

3. สถิติเชิงอนุมาน ใช้สถิติอ้างอิงเพื่อ ทดสอบสมมติฐาน ด้วยการวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณ (Multiple regression analysis) เพื่อหาความสัมพันธ์ ระหว่างตัวแปรอิสระหลายตัวกับตัวแปรตาม คือ ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเข้าใช้ประโยชน์ป่าไม้ในพื้นที่ สงวนชีวมณฑลป่าสัก-ห้วยทาก จังหวัดลำปาง โดย เพื่อหาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระ จำนวน 6 ตัวแปร กับตัวแปรตาม จำนวน 1 ตัวแปร จากนั้น วิเคราะห์ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบเพียร์สัน (Pearson product moment correlation; r) ระหว่าง

ตัวแปรอิสระ พบว่า ไม่มีตัวแปรอิสระคู่ใดมีความสัมพันธ์กันเกิน 0.80 ที่ทำให้เกิดปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระด้วยกันเอง (Multicollinearity) ที่เป็นการละเมิดข้อกำหนดการวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณ (Prasit-rathasint, 2002)

ผลและวิจารณ์ (Results and Discussion)

1. ข้อมูลพื้นฐานทั่วไปของผู้ตอบแบบสัมภาษณ์

จากการสัมภาษณ์ตัวแทนครัวเรือนผู้ใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้โดยรอบพื้นที่สงวนชีวมณฑลป่าสัก-ห้วยตาก ตำบลบ้านหวด อำเภอวังจันทน์จำนวน 321 คน พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง จำนวน 187 คน คิดเป็น

ร้อยละ 58.26 และเพศชาย จำนวน 134 คน คิดเป็นร้อยละ 41.74 ตามลำดับ โดยมีอายุ 46–55 ปี จำนวน 166 คน คิดเป็นร้อยละ 51.71 รองลงมา ได้แก่ อายุ 36–45 ปี จำนวน 102 คน คิดเป็นร้อยละ 31.78 และช่วงชั้นอื่น ๆ ดัง Table 1 ผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่เป็นสมาชิกในครอบครัว จำนวน 187 คน คิดเป็นร้อยละ 58.26 รองลงมาเป็นหัวหน้าครอบครัว จำนวน 134 คน คิดเป็นร้อยละ 41.74 ตามลำดับ สอดคล้องกับผู้หญิงส่วนใหญ่ในหมู่บ้านตำบลบ้านหวดที่เป็นผู้ให้ข้อมูลเป็นสมาชิกในครัวเรือน โดยจากช่วงเวลากลางวันเพศชายซึ่งส่วนใหญ่เป็นหัวหน้าครัวเรือนได้ออกไปทำงาน เช่น

Table 1 Socio-economics of sampled households in Huay Tak Teak Biosphere Reserve, Lampang Province

	Socio-demographics	Number (n =321)	Percentage
Gender	Male	134	41.74
	Female	187	58.26
Age (years)	15-25 year old	1	0.31
	26-35 year old	16	4.98
	36-45 year old	102	31.78
	46-55 year old	166	51.71
	56-65 year old	17	5.30
	More than 66 years old	12	3.74
	Not specified	7	2.18
Role in family	Head	134	41.74
	Member	187	58.26
Household size	1-2	44	13.71
	3-4	209	65.11
	More than 4	68	21.18
Primary occupation	Agriculture	243	75.70
	Others	78	24.30

ทำการเกษตรในรูปแบบต่าง ๆ ได้แก่ การทำไร่ ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ และการทำสวนลำไย ตลอดจน การเข้าพื้นที่ป่าโดยรอบเพื่อตัดไม้ไผ่ หรือเก็บหา ของป่าตามฤดูกาล เช่น เห็ดป่าในช่วงเวลาที่ สัมภาษณ์ในฤดูฝน ผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่มี จำนวนสมาชิกในครัวเรือน 3-4 คน จำนวน 209 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 65.11 รองลงมาได้แก่ 1-2 คน จำนวน 44 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 13.71 และมากกว่า 4 คน จำนวน 68 ครัวเรือน คิดเป็นร้อย ละ 21.18 ตามลำดับ การประกอบอาชีพเกษตรกรรม จากการสำรวจทั้งหมด จำนวน 243 ครัวเรือน คิด เป็นร้อยละ 75.70 และประกอบอาชีพอื่น ๆ ที่ไม่ใช่ การทำการเกษตร เช่น การรับจ้าง การเก็บหาของป่า

หรืออื่น ๆ 78 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 24.30 การทำ การเกษตรส่วนใหญ่จะมีการทำการเกษตร ผสมผสานระหว่างพืชไร่ ทำนา และพืชสวน โดย พบว่ามีเกษตรกรที่ทำไร่ร่วมกับการทำการเกษตร อื่น ๆ 188 ครัวเรือน โดยทำการเกษตรแบบพืชไร่ อย่างเดียว 149 ครัวเรือน เช่น การทำไร่ข้าวโพด เลี้ยงสัตว์ ข้าวไร่ และมันสำปะหลัง เป็นต้น รองลงมาคือการทำนา ซึ่งส่วนหนึ่งของพื้นที่เป็นที่ ราบลุ่ม พบ 48 ครัวเรือนที่มีการทำนาร่วมกับการทำ การเกษตรอื่น ๆ และ 27 ครัวเรือนที่ทำนาเพียงอย่าง เดียว การทำสวนร่วมกับระบบการเกษตรอื่น ๆ 12 ครัวเรือน และทำสวนอย่างเดียว เช่น สวนลำไย 2 ครัวเรือน (Table 2)

Table 2 Occupation of the interviewees and the amount of farmland per occupation group

Occupation	Number of households	Number of households working in one type of occupation	Average area (rai)	Average area per unit of occupation type (Rai)
Rice farm	48	27	11.54	5.26
Fruit orchard	12	2	30.50	9.50
Agronomy	188	209	22.55	12.53
Others	102	78	3.50	1.50

จากแบบสัมภาษณ์ตัวแทน 321 ครัวเรือน ดังกล่าวในด้านพื้นที่ใช้สอยทำการเกษตรพบว่า กลุ่มอาชีพที่ไม่ได้ทำการเกษตรส่วนมากไม่มีที่ดิน ทำกินถึง 68 ครัวเรือนจาก 78 ครัวเรือน คิดเป็นร้อย ละ 87.18 ในส่วนครัวเรือนที่ทำเกษตรกรรม (ทำนา ทำสวน และทำไร่) จาก 222 ครัวเรือนมีที่ดินทำ การเกษตรเฉลี่ย ครัวเรือนละ 9.84 ไร่ มีพื้นที่

เกษตรกรรมทั้งหมด 2,950.5 ไร่ โดยเกษตรกรที่ทำ พืชไร่มีค่าเฉลี่ยจำนวนพื้นที่เกษตรกรรมมากที่สุดที่ 12.53 ไร่ รองลงมา คือ เกษตรกรที่ทำสวน 9.50 ไร่ และทำนา 5.26 ไร่ตามลำดับ (Table 2) จากการ สัมภาษณ์และการลงพื้นที่พบว่า รูปแบบการเกษตร ของชุมชนตำบลบ้านหวดเป็นเกษตรแบบอาศัย น้ำฝนเป็นหลัก โดยทำนาในพื้นที่ราบได้ปีละ 1 ครั้ง

ประกอบกับการทำไร่ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ที่เป็นอาชีพหลักในพื้นที่ส่วนใหญ่ที่เป็นที่ลาดเชิงเขา หรือเนินเขาชายขอบป่า โดยข้าวโพดเลี้ยงสัตว์เป็นพืชที่ใช้น้ำน้อย และให้ผลผลิตดี ประกอบกับมีผู้รับซื้อมาตั้งโรงรับซื้อข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ในพื้นที่ ทำให้คนในชุมชนส่วนใหญ่ทำไร่โพดเลี้ยงสัตว์เป็นพื้นที่มากที่สุดในปัจจุบัน

2. ความรู้เกี่ยวกับการใช้ประโยชน์จากป่า

ความรู้ในการใช้ประโยชน์ป่าไม้ พบว่าคนในชุมชนส่วนใหญ่มีความรู้ในการใช้ประโยชน์จากป่าไม้ในระดับมาก (ร้อยละ 100.00) และมีค่า

คะแนนจากข้อคำถามในการเข้าใช้พื้นที่ป่าเพื่อเก็บหาของป่าและไม้ไผ่เฉลี่ยเท่ากับ 26.11 คะแนน (Table 3) มีรายละเอียดคือ การเก็บหาของป่า เช่น หน่อไม้ ผักหวานป่า เห็ด และสมุนไพร เป็นต้น จากพื้นที่ป่า ซึ่งกิจกรรมเหล่านี้ไม่ได้เป็นกิจกรรมที่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสภาพพื้นที่ป่า หรือปริมาณของป่า เพราะสามารถเกิดขึ้นใหม่ได้ตามธรรมชาติ โดยการเก็บหาของป่าในปริมาณมากเกินไป อาจจะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อการปรากฏให้เห็นของสัตว์ป่า เช่น สัตว์ป่าบางชนิดอาจพบเห็นได้ยากขึ้น บางชนิดกลับพบได้ง่ายขึ้นเนื่องจากต้องออกมาหาแหล่งอาหารข้างนอก

Table 3 Local knowledge of people on forest utilization

Score of knowledge	Number	Percentage
Low (0-10 scores)	0	0.00
Medium (11-20 scores)	0	0.00
High (21-30 scores)	321	100.00
Mean = 26.114 Minimum = 21.00 Maximum = 30.00		

ขณะที่รูปแบบการตัดไม้ไผ่จากพื้นที่ป่า โดยไม่คำนึงถึงวิธีการและปริมาณที่เหมาะสม จะทำให้เกิดความเสื่อมโทรมของสภาพพื้นที่ป่าหากไม่มีมาตรการดูแล แต่คนในตำบลบ้านหวด มีการจัดพื้นที่แบ่งการใช้ประโยชน์อย่างชัดเจน และมีระเบียบที่เป็นการรับรู้ทางวาจา โดยเป็นการรับทราบและปฏิบัติร่วมกันโดยถ่ายทอดผ่านทางผู้นำชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับการรายงานของ Sripaya *et al.* (2023) ได้ศึกษาเรื่องกำลังผลิตสำรองและการกักเก็บคาร์บอนของไผ่ในป่าชุมชนบ้านแป้นโป่งชัย จังหวัดลำปาง พบว่าเกษตรกรมี

ความรู้เรื่องการใช้ประโยชน์จากป่าไม้ที่มีรูปแบบการจัดโซนพื้นที่ในแต่ละหอย่อมบ้าน กลุ่มของเครือข่าย ในการใช้ประโยชน์ไผ่ ทั้งไผ่ที่ใช้ลำ และไผ่ที่ใช้ทั้งหน่อและลำ เพื่อไม่ให้เกิดผลกระทบต่อผลผลิตของไผ่จากป่าธรรมชาติ เป็นต้น

ความเข้าใจกฎหมายพื้นฐานของพระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. 2507 ดังแสดงใน Table 4 พบว่า คนในชุมชนบ้านหวดมีความเข้าใจในมาตราของพระราชบัญญัติในหมวดที่ 2 ที่ว่าด้วยการควบคุมและรักษาป่าสงวนแห่งชาติ (ค่าเฉลี่ย 2.34) โดยมีรายละเอียดคือ

(1) มาตราที่ 14 ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ ห้ามมิให้บุคคลใดยึดถือครองทำประโยชน์หรืออยู่อาศัยในที่ดิน (ก่อสร้าง แฝ้วถาง เผาป่า ทำไม้ หรือกระทำการด้วยประการใด ๆ อันเป็นการเสื่อมเสียแก่สภาพป่าสงวนแห่งชาติ) มีค่าเฉลี่ย 2.19

(2) มาตรา 15 การทำไม้หรือเก็บหาของป่าในเขตป่าสงวนแห่งชาติ (ให้กระทำได้เมื่อได้รับอนุญาตจากพนักงานเจ้าหน้าที่หรือเมื่อพนักงานเจ้าหน้าที่ได้ประกาศอนุญาตไว้เป็นคราว ๆ ในเขตป่าสงวนแห่งชาติแห่งหนึ่งแห่งใดโดยเฉพาะ) มีค่าเฉลี่ย 2.52

Table 4 Understanding and awareness of the law under the Chapter 2 of National Reserved Forest Act B.E. 2507 (1964)

Chapter 2 of National Reserved Forest Act B.E. 2507	Mean $\pm$ SD	Level of Practice
Section 14	2.26 $\pm$ 0.72	Medium
Section 15	1.99 $\pm$ 0.83	Medium
Section 16	1.97 $\pm$ 0.81	Medium
Section 17	1.99 $\pm$ 0.81	Medium
Section 18	1.90 $\pm$ 0.87	Medium
Total	2.10 $\pm$ 0.81	Medium

(3) มาตรา 16 อธิบดีโดยความเห็นชอบของคณะกรรมการพิจารณาการใช้ประโยชน์ในเขตป่าสงวนแห่งชาติมีอำนาจอนุญาตให้บุคคลหนึ่งบุคคลใดเข้าทำประโยชน์หรืออาศัยในเขตป่าสงวนแห่งชาติได้ เช่น คราวละ 5 ปีแต่ไม่เกิน 30 ปี มาตรา 16 ทวิ ป่าสงวนแห่งชาติที่มีสภาพเป็นป่าไร่ร้างเก่าหรือทุ่งหญ้า ฯลฯ บุคคลที่ร้องขอสามารถทำประโยชน์ได้ไม่เกินยี่สิบไร่ต่อครอบครัวและคราวละไม่น้อยกว่า 5 ปี แต่ไม่เกิน 30 ปี เป็นต้น มีค่าเฉลี่ย 1.97

(4) มาตรา 17 เพื่อประโยชน์ในการศึกษาหรือวิจัยทางวิชาการ มีค่าเฉลี่ย 1.99 และ

(5) มาตรา 18 อธิบดีมีอำนาจออกระเบียบการใช้ประโยชน์ในเขตป่าสงวนแห่งชาติโดยประกาศในราชกิจจานุเบกษา (การเข้าไป การผ่าน

หรือการใช้ทาง การนำหรือปล่อยสัตว์เลี้ยงเข้าไป โดยจะใช้ในเขตป่าสงวนแห่งชาติแห่งใดแห่งหนึ่ง ให้ประกาศ ณ ที่ว่าการอำเภอ ที่ทำการกำนัน และที่ทำการผู้ใหญ่บ้านในท้องที่ป่าสงวนแห่งชาติแห่งนั้นตั้งอยู่) มีค่าเฉลี่ย 1.90

จากผลการศึกษาเห็นได้ว่าในมาตรา 15 ที่มีการอนุญาตให้เก็บหาของป่าโดยเจ้าพนักงานเจ้าหน้าที่ นั้น ชาวบ้านในชุมชนบ้านหวดมีความรู้ความเข้าใจมากที่สุด อาจเนื่องมาจากการประสานงานระหว่างเจ้าพนักงานเจ้าหน้าที่ของสำนักจัดการทรัพยากรป่าไม้ที่ 3 สาขาลำปาง ที่เข้าถึงชุมชนในพื้นที่ในการสำรวจสำมะโนประชากร และการบันทึกถ้อยแถลงเพื่อในการเก็บหาของป่าที่ชาวบ้านต้องการและออกประกาศในท้องที่ อย่างไรก็ตามในพื้นที่ยังไม่มีการจัดตั้งป่าชุมชนตามกฎหมายของกรมป่าไม้

ทำให้มาตราอื่น ๆ ชาวบ้านในชุมชนยังไม่ทราบชัดเจน และทำให้มีการตัดเหี้ยนจากเจ้าพนักงานหน้าที่ เช่น ในมาตรา 18 ที่การนำสัตว์เลี้ยงไปปล่อยในพื้นที่สงวนฯ และมาตรา 16 ที่การขอใช้พื้นที่ป่าสงวนที่เป็นป่าไร่ร้าง การสืบสิทธิและหน้าที่ระหว่างผู้ขอได้ถึงแก่กรรมไป โดยมีรายงานป่าชุมชนที่สร้างระเบียบภายใต้พระราชบัญญัติป่าชุมชน พ.ศ. 2562 ของ Thammanu *et al.* (2021) ที่ได้ศึกษาผลผลิตรองจากป่าไม้ที่ป่าสงวนแห่งชาติ ที่มีการจัดตั้งป่าชุมชนบ้านแม่เชียงราย จังหวัดลำปาง ซึ่งมีการสร้างระเบียบชุมชนภายใต้พระราชบัญญัติป่าชุมชนฯ นั้น จะมีการเข้าใช้สอยป่าไม้ที่จัดแบ่งเป็นโซนอนุรักษ์และโซนใช้ประโยชน์อย่างชัดเจน และประชาชนโดยรอบรับทราบร่วมกันในการจัดพื้นที่ และรับทราบระเบียบปฏิบัติและบทลงโทษที่ชัดเจน และสามารถลดแรงปะทะระหว่างชุมชนกับเจ้าหน้าที่รัฐได้ เป็นต้น

3. สภาพการใช้ประโยชน์

3.1 ลักษณะการใช้ประโยชน์จากป่าไม้ โดยเฉพาะไม้ไผ่

พบว่าการใช้ประโยชน์พื้นที่ป่าโดยรอบชุมชนในตำบลบ้านหวดทั้งหมดอย่างต่อเนื่องทุกฤดูกาล และส่วนใหญ่ร้อยละ 70 มีการใช้ประโยชน์ไม้ไผ่เป็นหลัก รองลงมาคือ เห็ดป่าร้อยละ 15 พืชป่า เช่น ผักหวานป่า พืชสมุนไพร และพืชผักชนิดอื่น ๆ จากป่าร้อยละ 10 และอื่น ๆ ร้อยละ 5 เช่น เศษไม้ฟืน และการเก็บหาแมลง เป็นต้น จากการสำรวจดังกล่าวมีการใช้ประโยชน์จากไผ่มากที่สุดซึ่งปรากฏชนิดไผ่ในพื้นที่ 3 ชนิดคือ ไผ่ข้าวหลาม (*Cephalostachyum pergracile* Munro) ไผ่ชางนวล

(*Dendrocalamus membranaceus* Munro) และไผ่ไร่ (*Gigantochloa albociliata* (Munro) Kurz) โดยไผ่ชางนวล จากการสัมภาษณ์พบว่ามีการใช้ประโยชน์มากที่สุด จากการเก็บหาหน่อไม้ และลำไผ่ โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

3.1.1 ลักษณะการใช้ประโยชน์จากไผ่

จากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างผู้ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้ของคนในชุมชน พบว่ามีการเข้าใช้ประโยชน์จากไผ่ จำนวน 298 คนคิดเป็นร้อยละ 92.83 (Table 5) ลักษณะการใช้ประโยชน์ พบว่ามีการตัดไผ่เพื่อขาย 212 คน คิดเป็นร้อยละ 56.53 รองลงมาได้แก่ ใช้ทำรั้ว/ทำบ้าน จำนวน 95 คน ใช้ทำตอก/จักสาน ทำเสาหลัก/ไม้หลัก/หลักแปลงเพาะ จำนวนเท่ากัน จำนวน 34 คน โดยช่วงเวลาในการเก็บหา พบว่าการเข้าใช้ประโยชน์ช่วงเดือนตุลาคมถึงเดือนธันวาคมมากที่สุดจำนวน 215 คน คิดเป็นร้อยละ 66.98 รองลงมาได้แก่ เดือนมกราคมถึงเดือนพฤษภาคม จำนวน 50 คน ตลอดทั้งปีจำนวน 40 คน และเดือนมิถุนายนถึงกันยายนจำนวน 16 คน ตามลำดับ ความถี่ในการใช้ประโยชน์ พบว่ามีการใช้ประโยชน์ 1–2 ครั้ง/ปีจำนวน 264 คน คิดเป็นร้อยละ 81.23 มากที่สุดปริมาณการใช้ พบว่ามีการใช้ไม้ไผ่น้อยกว่าหรือเท่ากับ 100 ลำ จำนวน 279 คน คิดเป็นร้อยละ 86.92 รองลงมาได้แก่ 101–200 ลำ จำนวน 22 คน ปริมาณการใช้ 201–300 จำนวน 14 คน การใช้ลำส่วนใหญ่เป็นชนิดไผ่ชางนวล รองลงมาได้แก่ ไผ่ไร่ และไผ่ข้าวหลาม ตามลำดับ ซึ่งแหล่งการเก็บหาไม้ไผ่ คือ เก็บหาจากป่าเบญจพรรณมากที่สุด จำนวน 241 คน

คิดเป็นร้อยละ 68.86 รองลงมา ได้แก่ ป่าเต็งรัง
จำนวน 50 คนริมลำห้วยหรือลำธารนอกพื้นที่ป่า 34
คน แปลงปลูกป่าฟื้นฟูต่าง ๆ จำนวน 22 คน

และ จำนวน 3 คน ตามลำดับ ปลูกในพื้นที่ทำกิน
โดยใช้ประโยชน์จากไฟตามวัฒนธรรมดั้งเดิมคือ
การจักสาน การทำตอกมัดข้าวขายตั้งแต่อดีต

Table 5 Characterization of bamboo culm on local people utilization

Item		Number (n =321)	Percentage
Type	Use	298	92.83
	Unuse	23	7.17
Characteristics of use *	Make a fence	95	25.33
	Basketwork	34	9.07
	Stakes in farm	34	9.07
	For sale	212	56.53
Time of collection*	All year	40	12.46
	January-May	50	15.58
	June-September	16	4.98
	October-December	215	66.98
Frequency of use*	1–2 times/month	46	14.15
	3–4 times/month	9	2.77
	More than 4 times/month	2	0.62
	1–2 times/year	264	81.23
	3 times/year	2	0.62
	All year	2	0.62
Quantity (Culm)	Less than 100	279	86.92
	101–200	22	6.85
	201–300	14	4.36
	301–400	3	0.93
	More than 400	3	0.93
Land use types*	Dry dipterocarp forest	50	14.29
	Mixed deciduous forest	241	68.86
	Near stream	34	9.71
	Forest plantation	22	6.29
	Title deeds	3	0.86

Remarks: * It can answer more than one question.

และมีการพัฒนาสร้างโรงการผลิตถ่านจากไม้ไผ่จากภาคธุรกิจในอำเภองาว จังหวัดลำปาง ตลอดจนการมีพ่อค้าคนกลางมารับซื้อลำไม้ไผ่สดถึงพื้นที่ โดยเฉพาะไผ่ชางนวล ที่มีรูปแบบการใช้ประโยชน์ลำที่หลากหลาย จึงเป็นปัจจัยหนึ่งในการเข้าใช้ประโยชน์จากไม้ไผ่ของชุมชน ทั้งด้านการตัดลำไผ่ขายทุกฤดูกาล โดยเฉพาะฤดูหลังการเก็บเกี่ยวพืชผลทางการเกษตร อย่างไรก็ตามชาวบ้านมีการตกลงกันในหมู่บ้านหรือตำบลแบ่งหย่อมป่าในการเข้าใช้ประโยชน์

3.1.2 ปัจจัยที่มีผลต่อการเข้าใช้ประโยชน์ป่าไม้ของชุมชนโดยรอบ ในพื้นที่สงวนชีวมณฑลป่าสัก-ห้วยทาก จังหวัดลำปาง

จากการวิเคราะห์สมการถดถอยพหุคูณโดยการนำตัวแปรอิสระ 6 ตัวแปร เข้าในสมการและทำการคำนวณด้วยวิธีเลือกเข้าทั้งหมด (Enter method) พบว่า ค่า $F = 10.94$ และ ค่า $P = 0.000$ แสดงว่ามีตัวแปรอิสระอย่างน้อย 1 ตัวแปร ที่มีความสัมพันธ์กับตัวแปรตามอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ โดยที่ค่า $R^2 = 0.637$ โดยให้ความหมายว่า ตัวแปรอิสระทั้งหมดร่วมกันอธิบายการผันแปรของตัวแปรตามได้ร้อยละ 63.70 โดยมีตัวแปรอิสระจำนวน 2 ตัวแปร ที่มีผลต่อตัวแปรตามอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 พบ 2 ปัจจัยคือ 1) จำนวนสมาชิกในครัวเรือน และ 2) สถานภาพของคนในชุมชน และตัวแปรอิสระ 1 ตัวแปร ที่มีผลต่อตัวแปรตามอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 คือ ระดับการศึกษา ที่ส่งผลต่อการเข้าใช้ประโยชน์ป่าไม้ซึ่งมี 3 ปัจจัยคือ 1) การมีระดับการศึกษาของคนใน

ชุมชนที่ต่างกัน เนื่องจากระดับการศึกษาที่สูงขึ้น มีความตระหนักเรื่องผลกระทบต่อการใช้ประโยชน์จากป่าอย่างเข้มข้นมากกว่าคนในชุมชนที่มีระดับการศึกษาไม่สูง และจากการสัมภาษณ์พบว่า กลุ่มคนที่มีการศึกษาสูงยังมีแนวโน้มที่จะเข้าร่วมกลุ่มการอบรมจากภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ และเข้าใจในการรับสิทธิประโยชน์ต่าง ๆ ได้มากขึ้น 2) สถานภาพของคนในชุมชน พบว่ามีผลต่อการเข้าใช้ประโยชน์จากป่าอย่างมีนัยสำคัญ กล่าวคือ สถานภาพสมรสแล้ว มีลักษณะที่เป็นครอบครัวแบบขยาย มักจะมีการหาของป่าเข้าใช้ประโยชน์จากป่าอย่างเข้มข้น ตามช่วงฤดูกาล หรือบางครั้งครอบครัวมีการเก็บหาตลอดทั้งปี เพื่อนำของป่าและไม้ไผ่เป็นแหล่งรายได้รองหรือรายได้หลักต่อการจุนเจือครอบครัว สอดคล้องกับปัจจัย 3) ด้านจำนวนสมาชิกครอบครัวก็มีค่าเฉลี่ยที่แตกต่างกันทางสถิติเช่นเดียวกัน (Table 5) อย่างไรก็ตาม เพศ อายุ และการประกอบอาชีพไม่มีความแตกต่างทางสถิติเกี่ยวกับการเข้าหาของป่าและการใช้ประโยชน์ไม้ อาจเนื่องมาจากเป็นวัฒนธรรมการเข้าใช้ประโยชน์ เช่น การเก็บหาของป่าตามฤดูกาลของชนิดพืชนั้น ๆ แบบเข้มข้น หรือการไม่นิยมนำพืชป่ามาปลูกในพื้นที่ทำกิน สอดคล้องกับการศึกษาของ Khammon *et al.* (2010) และ Sritham (2016) ที่รายงานว่าคนที่ชุมชนใกล้เคียงป่ามีการใช้ประโยชน์อย่างเข้มข้นหรือไม่นั้น ไม่ได้ขึ้นอยู่กับปัจจัยด้านเพศหรืออายุ แต่จะขึ้นอยู่กับพื้นฐานการศึกษา ตลอดจนจำนวนสมาชิกในครัวเรือนที่ต้องการปัจจัยจำเป็นในการจุนเจือครอบครัวเป็นหลัก

Table 5 Factors that influence of forest utilization in surrounding communities Huay-Tak Teak Biosphere Reserve, Lampang Province

Independent variables	B	t	Significant level
(Constant)	3.66	6.23	.000
Gender	0.19	0.65	0.08
Age	-0.092	-2.59	0.06
Education level	0.05	3.23	0.001**
Marital status	0.18	0.14	0.02*
Household size	0.12	1.81	0.01*
Occupation	1.022	0.254	0.04
R = 0.406 R ² = 0.637 SEE = 49.248 F = 10.944 Sig. of F = 0.000			

Remarks: * Statistically significant at the 0.05 level, ** Statistically significant at the 0.01 level

4. ความคิดเห็นของประชาชนโดยรอบต่อการใช้ประโยชน์จากป่าจากการสนทนากลุ่ม

ชาวบ้านในชุมชนโดยรอบยังมีความคิดเห็นหลักว่า 1) การเก็บหาของป่า เช่น หน่อไม้ ผักหวานป่า เห็ด สมุนไพร ฯลฯ จากพื้นที่ป่า ไม่ได้เป็นกิจกรรมที่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสภาพพื้นที่ป่า หรือปริมาณของป่า เพราะสามารถเกิดขึ้นใหม่ได้ตามธรรมชาติ เป็นส่วนใหญ่ร้อยละ 70 รองลงมา คือ 2) การเก็บหาของป่าในปริมาณมากเกินไป จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อการปรากฏให้เห็นของสัตว์ป่า เช่น สัตว์ป่าบางชนิดพบเห็นได้ยากขึ้น บางชนิดกลับพบได้ง่ายขึ้นเนื่องจากต้องออกมาหาแหล่งอาหารข้างนอก ร้อยละ 25 และ 3) การตัดไม้ไผ่จากพื้นที่ป่า โดยไม่คำนึงถึงวิธีการและปริมาณที่เหมาะสม จะทำให้เกิดความเสื่อมโทรมของสภาพพื้นที่ป่า ชนิดพันธุ์หรือปริมาณไม้ไผ่ เช่น ป่าลูกแพ้วอาจเป็นพื้นที่โล่ง ไม้บางชนิดในป่าเริ่มหายไป หรือ หายากขึ้น ร้อยละ 5 ซึ่งชุมชนได้มีร่างระเบียบ

แนวคิดจากการเปิดเวทีชุมชน เพื่อระดมความคิดจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ดังนี้ ชุมชนในตำบลบ้านหวด อำเภอวัง จังหัดลำปาง มีความเห็นว่า ควรกำหนดพื้นที่ขอบเขตป่าอนุรักษ์ป่าต้นน้ำ ป่าไม้ใช้สอย และพื้นที่ทำการเกษตรให้ชัดเจน ด้วยการสร้างกฎ ระเบียบ กติกาที่ชุมชนยอมรับและสร้างขึ้นเองภายใต้การให้ข้อมูลจากเจ้าหน้าที่ที่รับผิดชอบ โดยเฉพาะกรมป่าไม้ สำหรับการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้ให้ชัดเจน และกำหนดบทลงโทษสำหรับผู้ฝ่าฝืนและกระทำความผิด ความต้องการหลักของชุมชนคือ หน่วยงานราชการโดยรอบ โดยเฉพาะในสังกัดกรมป่าไม้ กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่าและพันธุ์พืช ควรให้การสนับสนุนกล้าไม้เศรษฐกิจท้องถิ่นที่ชุมชนต้องการนำมาเป็นไม้ฟืนและไม้ใช้สอยที่นิยมเข้าไปตัด เช่น กล้าไผ่ชนิดต่าง ๆ กล้าพืชป่าที่เป็นพืชอาหาร เช่น ผักหวานป่า เพกา และไม้เนื้อแข็งทั่วไปที่นิยมใช้ประโยชน์ พร้อมแนะนำให้ความรู้ในการคัดเลือกชนิดไม้โต

เร็วที่เหมาะสมกับพื้นที่และเหมาะสมสำหรับเป็นไม้พื้น เสาถ่าน ไม้ใช้สอยตามคุณสมบัติไม้ชนิดนั้นๆ และต้องการให้จัดพื้นที่ป่าเสื่อมโทรมที่เหมาะสมต่อการปล่อยสัตว์เลี้ยงในฤดูทำนา จะทำให้สัตว์เลี้ยงไม่เข้าไปปรบกวนป่าที่กำลังฟื้นฟู และชุมชนบ้านในตำบลบ้านหวดให้ความร่วมมือและมีส่วนร่วมในการดูแลรักษาป่า สนับสนุนกิจกรรมการทำงานของหน่วยงานโดยรอบต่อไป

อย่างไรก็ตามความคิดเห็นดังกล่าวหากมีการจัดตั้งป่าชุมชนตามระเบียบของพระราชบัญญัติป่าชุมชน พ. ศ. 2562 และมีการร่างระเบียบการเข้าใช้ประโยชน์อย่างชัดเจนร่วมกันแล้ว การใช้ประโยชน์พื้นที่ป่านี้จะมีแบบแผนการเข้าใช้ การกำหนดโซนนิ่ง ป่าอนุรักษ์ และป่าใช้สอยอย่างชัดเจนและถูกต้องตามหลักวิชาการ และเกิดความยั่งยืนในการใช้ประโยชน์จากป่าได้ในอนาคต

สรุป (Conclusion)

กลุ่มตัวอย่างในการสัมภาษณ์ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง จำนวน 187 คน โดยมีอายุ 46-55 ปี จำนวน 166 คน การเข้าใช้ประโยชน์พื้นที่ป่าโดยรอบในตำบลบ้านหวดทั้งหมดอย่างต่อเนื่องทุกฤดูกาล และส่วนใหญ่ร้อยละ 70 มีการใช้ประโยชน์ไม้ไผ่เป็นหลัก จากการสำรวจดังกล่าวมีการใช้ประโยชน์ส่วนใหญ่จากไผ่ 3 ชนิด โดยไผ่ขางนวล (*Dendrocalamus membranaceus* Munro) มีการใช้ประโยชน์มากที่สุด จากการเก็บหาหน่อไม้และลำไม้ไผ่มาใช้ประโยชน์ โดยปัจจัยด้านระดับการศึกษา สถานภาพครอบครัว และจำนวนสมาชิก

ในครอบครัวเป็นปัจจัยที่มีผลต่อการเข้าใช้ประโยชน์จากป่าในทางบวก และการสะท้อนจากการสนทนากลุ่มพบว่า ควรมีแนวทางการสร้างกฎระเบียบ กติกาที่ชุมชนยอมรับและสร้างขึ้นมาเองภายใต้การให้ข้อมูลจากเจ้าหน้าที่ที่รับผิดชอบ โดยเฉพาะกรมป่าไม้ สำหรับการเข้าใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้ให้ชัดเจน และกำหนดบทลงโทษสำหรับผู้ฝ่าฝืนต่อไป

กิตติกรรมประกาศ (Acknowledgement)

งานวิจัยนี้ได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช ภายใต้กองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรม แผนงานวิจัยการบริหารจัดการพื้นที่ป่าอนุรักษ์ เพื่อยกระดับการเป็นสังคมคาร์บอนต่ำ ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2567 และขอขอบคุณเจ้าหน้าที่ป่าไม้ในพื้นที่ และนักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษาของคณะผลิตกรรมการเกษตร มหาวิทยาลัยแม่โจ้ ในการร่วมเก็บข้อมูล

เอกสารอ้างอิง (References)

- Duangon, N., C. Wachrinrat, C. Ngermsaengsaruy, S. Thinkampheang, S. Hermhuk, J. Thongsawi, W. Phumphuag, A. Kullawong, A. Yarnvudhi & D. Marod. 2024. Effects of long-term fire protection on deciduous dipterocarp forest dynamics in Northeastern Thailand. **Biodiversitas Journal of Biological Diversity** 25 (9):

- 3 1 4 1 – 3 1 3 5 .
<https://doi.org/10.13057/biodiv/d250936>
- Hermhuk, S., W. Sungpalee, C. Atnaseo, N. Pothawong & K. Sri-Ngernyuang. 2018. Plants utilization of Tai Lue at Bann Tapapao community forest Mae Tha district, Lamphun province. **Thai Journal of Forestry** 37(1): 111–120. (in Thai)
- Hermhuk, S., A. Chaiyes, S. Thinkampheang, N. Danrad & D. Marod. 2020. Land use and above-ground biomass changes in a mountain ecosystem, northern Thailand. **Journal of Forestry Research** 37(5): 1 7 3 3 – 1 7 4 2 .
<https://doi.org/10.1007/s11676-019-00924-x>
- Khammon, S., M. Jamroenprucksa & W. Hoamuangkaew. 2010. Management and utilization of natural bamboo forest: A case study in a demonstration and forest of the Faculty of Forestry, National University of Laos. **Thai Journal of Forestry** 29(1): 26–32. (in Thai)
- Khunrattanasiri, W., V. Domrongsutsiri, N. Kao-mim & J. Srikongruk. 2024. Study of forest types change in Thailand using geoinformatics technology during 2018 to 2019. **Journal of Agricultural Research and Extension** 41(2): 175–184. (in Thai)
- Office of National Resources and Environmental Policy and Planning. 2023. **Biosphere Reserve**. Available source: <https://www.onep.go.th>. (Accessed: December 4, 2024)
- Prasit-rathasint, S. 2002. **Applications of Statistical Methods in Research**. Fueang Fa Printing House. Bangkok. (in Thai)
- Sritham, S. 2016. Comparison of Trees Diversity and Local Utilization among Yang Choom Forest and Rahan Forest, Mueang Surin District, Surin Province. **Prawarun Agricultural Journal** 13(1): 13–25. (in Thai)
- Sri-Ngernyuang, K. & K. Satienperakul. 2010. **The concepts and theories in the Royal Initiative**. 3rd ed. Maejo University, Chiang Mai Province.
- Sriphaya, K., P. Sunthornhao & N. Mianmit. 2023. Growing stock and carbon storage of bamboo in Ban Pan Pong Chai community forest for comparing local utilization demand. **Thai Journal of Forestry** 42(2): 123–134. (in Thai)

Suwankesa, S., S. Hermhuk, W. Sungpalee, K. Sri-Ngernyuang & K. Satienperakul. 2023. Effects of forest restoration on forest utilization of Ban Huai Pu Ling Forest Development Station, Om-Koi District, Chiang Mai Province. **Thai Forest Ecological Research Journal** 7(2): 141–158. (in Thai)

Thammanu, S., H. Han, E. M. B. P. Ekanayake, Y. Jung & J. Chung, J. 2021. The impact on ecosystem services and the satisfaction therewith of community forest management in Northern Thailand. **Sustainability** 13(23): 13474. <https://doi.org/10.3390/su132313474>

Thinkampheang, S., T. Nakashizuka, W. Suksavate, P. Kachina, S. Hermhuk, L. Asanok, W. Phumphan, B. Chouibumroong, J. WU, H. Kurokawa & D. Marod. 2024. Impacts of climate change on forest restoration dynamics in the lower montane forest of Doi Suthep-Pui National Park, Northern Thailand. **Biodiversitas Journal of Biological Diversity** 25(12): 4829 – 4845. <https://doi.org/10.13057/biodiv/d251219>

Yamane, T. 1973. **Statistics: An introductory analysis**. New York Harper & Row.